

השש הימוץ בתרגול קרבן העומר

מבוא

לקראת פסח תשע"ד התארגן טקס 'זכר לקצירת העומר' - קציר שעורים במוצאי יום טוב ראשון של פסח, הבאת השעורים לירושלים ועשייתם ככל דיניהם. לטקס מטרה חינוכית - לחזק את תודעת המקדש, ומטרה מעשית - להתאמן בהלכות העומר הלכה למעשה, ולהעלות שאלות מעשיות הדורשות בירור. עשיית הטקס מעוררת שתי שאלות בהלכות חמץ: האם מותר ללתות את השעורים, כלומר להרטיב אותן לפני הטחינה, כדי לשפר את איכות המנחה, כפי שנעשה במקדש? והאם מותר ללוש את השעורים בשמן כדין כל מנחה, למרות חומרת האשכנזים ב'מצה עשירה'?

א. הלתייה ומצויה

בגמרא (פסחים לו ע"א) מובאת ברייתא: 'מנחת העומר לותתין אותה וצוברין אותה', ופירש רש"י (ד"ה ומאי שנא): 'וצוברין אותה שיזובו מימיה'. הגמרא שם אומרת שאמנם בדרך כלל אין לותתין את המנחות, מחשש שיחמיצו, אבל בעומר הקלו, משום ש'ציבור שאני'. כלומר, העומר מתייחד בכך שיש מצווה בקצירתו ובכל הכנותיו, ומאחר שהכנת העומר נעשית על ידי הציבור, יש לסמוך על כך שהלתייה תיעשה כהלכה, ללא חימוץ. ה'מנחת חינוך'¹ עמד על כך שהרמב"ם², בתיאורו את סדר הכנת קורבן העומר, לא הזכיר את הלתייה אלא כתב זאת בהלכות מעשה הקרבנות³. מכאן הסיק, ש'אין [זו] מצוה כל כך, רק הידור מצוה כדי שיהיה הסולת נאה'⁴.

ב. זמן הלתייה

מדברי רש"י (פסחים שם, ד"ה ציבור שאני) נראה שהלתייה נעשית לאחר הקלייה באש; וזו לשונו:

וכל עסקין שלה נעשין על פי בית דין: קצירתה, והיבהוב שלה, ולתייה - הכל בבית דין.

1. מנחת חינוך, מצוה שב.
2. רמב"ם, הל' תמידין ומוספין פ"ז ה"ב.
3. רמב"ם, הל' מעשה הקרבנות פי"ב ה"כ.
4. וראה שערי היכל לפסחים, מערכה כט והערה 8, שם הצענו שלדעת הרמב"ם אין זו מצווה כלל אלא היתר גרידא, אך מרש"י ותוס' הרא"ש עולה שיש בזה מצווה, עיין שם.

וכן משמע בפירושו בסוכה (מא ע"א ד"ה לא צריכא):
 ויש טורח הרבה בעומר, שהיו מייבשין אותו באבוב של קלאים, וצוברין אותו
שיזובו מימיו, וטוחנין אותו ברחים של גרוסות.
 והרי הצבירה שיזובו מימיו היא לאחר הליתיה, כדברי הגמרא בפסחים (שם): 'לותתין
 אותה וצוברין אותה', ורש"י מזכיר את הצבירה לאחר הקלייה, ומשמע שגם הליתיה
 נעשית לאחר הקלייה
 כך עולה גם מפיוט 'אור יום הנף'⁵, העוסק בהלכות קצירת העומר, ובו נאמר:
 'חשיכה קצרוהו ונתנוהו לקופות לעזרה מובאות... יחבט וניתן לאביב האור בכולו
 לגמור, שטחוהו בעזרה עמלו לרוח חיים לכמור... **תוכן בלתת וציבור**, ונגרס בלי
 חסרון. בשלש עשרה נפה יוציאו ממנו עשרון.
 מסדר הדברים מבואר שקליית השעורים באבוב קדמה לליתיה. וכך נכתב בפירוש
 קדמון לפיוט זה⁶:

**אחר הקליה והשטיחה היה מתקן בלתת, שהיו לותתין אותו במים ושורין אותו
 לעשותן שעורים קלופין**, שלא תהא הקליפה נטחנת עמו ויהיה הסולת יותר לבן,
 ואחרי הליתיה צוברין אותו בעזרה מקום מדרון כדי שיזובו מימיו ויטייבש, ואחר
 כך נגרס.

כך הבין בפשטות ה'מנחת חינוך'⁷, ולפיכך התקשה בשאלה: מדוע הגמרא מקשה על
 היתר הליתיה במנחת העומר? הרי חילוק גדול יש בינה לבין שאר המנחות, שקולים
 אותה לפני הליתיה!⁸ ותירץ ש'עדיפא מינה משני, שציבור שאני'. הגרי"ז⁹ תירץ אחרת,
 שהקלייה איננה צריכה להיות מלאה אלא רק לקיום 'מצות קלייה', ועדיין שייך בו חימוץ
 (אך ה'מנחת חינוך' בהמשך שם, כתב שהקלייה מלאה). מדברי שניהם עולה שהליתיה
 נעשתה אחרי הקלייה, וכך נקט בפשטות ב'מבואי הקדשים'¹⁰. אולם שו"ת 'דברי
 מלכיאל'¹¹ כתב, מכוח קושיית ה'מנחת חינוך', שהליתיה הייתה לפני הקלייה. כך נראה
 גם מדברי ה'נודע ביהודה' (מהדו"ת או"ח סי' סז): 'שהרי ליתיה ליתא בכהנים ולא
 בעזרה', והרי הקלייה הייתה בעזרה, כמבואר במשנה במנחות¹². ב'קרני ראם'¹³ הסתפק
 אם הליתיה קדמה לקלייה או להפך.

5. פיוט קדום מאת רבי מאיר שליח-ציבור, פייטן בן המאה ה-11, שנאמר לפי מנהג אשכנז בליל יו"ט
 שני של פסח, מובא במחזור ויטרי, סי' תמת, ומוזכר בתוס', בברכות יא ע"ב ד"ה אחת ארוכה.
 הראשונים עסקו בפירוש פיוטיו בכלל וגם בפיוט זה.
6. הפירוש הודפס ב'מוריה' קב (ניסן תשנ"ב), עמ' ט.
7. מנחת חינוך, מצוה שב סק"ב.
8. וכן הקשה ב'מעשי למלך', הל' מעשה הקרבנות פי"ב ה"כ.
9. חידושי הגרי"ז, מנחות סו ע"א.
10. מבואי קדשים, עמ' קצח סעיף ו.
11. שו"ת דברי מלכיאל, ח"ד סי' כ.
12. מנחות פ"י מ"ד. כדברי הנוב"י שהליתיה לא היתה בעזרה משמע ממהלך הגמ' בפסחים, שאומרת
 שאין לותתים את המנחות משום 'דאינה בזריזין ולא במקום זריזין', ומיד מקשה: 'ומאי שנא ממנחת
 העומר', ומתרצת ש'ציבור שאני', ומשמע שגם ליתיה העומר 'אינה בזריזין ולא במקום זריזין'. ועי'
 העומר,

ג. לתיתה בתרגול קורבן העומר

החשש העיקרי להחמצה במהלך התרגיל איננו מצד פסול המנחה, שהרי אין זה אלא תרגיל, אלא מצד חמץ בפסח. נשאלת השאלה: האם מותר ללתות באופן שיש בו חשש חימוץ? ועוד, מאחר שבדרך כלל, לתינת שעורים בפסח אסורה מדינא דגמרא¹⁴, וההיתר בעומר היה משום ש'ציבור שאני', האם מכון המקדש ומסייעיו, המארגנים את העומר, יכולים להיחשב לעניין זה כ'ציבור'? יש להוסיף שיקול לחומרא, שבשעורים שנקצרו לצורך העומר ממש, והם הקדש, חשש החימוץ הוא רק מפני פסול המנחה ולא מחמת איסור 'בל יראה ובל ימצא'. זאת משום שקיימא לן שאין איסור 'בל יראה' וחיוב השבתה בחמץ של הקדש¹⁵. אם כן, יש מקום לומר שגם בזמן המקדש, הלתייתה הותרה משום שהיו בודקים את השעורים שנלתתו, ומסלקים את אלו שהתבקעו והחמיצו, וכך לא עברו איסור כלל. לעומת זאת בתרגיל הנדון כאן השעורים לא הוקדשו, כמובן, ואם יחמיצו - נבוא לידי איסור 'בל יראה ובל ימצא'. אולם לפי שיטת הראשונים ורוב האחרונים הנ"ל, שלתינת השעורים היא רק לאחר הקלייה, הבעיה קלה הרבה יותר: קליית השעורים מוציאה אותן מחשש חימוץ, ורק לאחריה משרים אותן במים לקיום הלתייתה. לפי זה ההיתר איננו רק משום 'ציבור שאני', וכפי שמתבאר מה'מנחת חינוך' והגרי"ז הנ"ל.

ג. חשש 'שרויה' בשעורים קליות

זו לשון הרמב"ם (הל' חמץ ומצה פ"ה ה"ה):

כרמל שמהבהבין אותו באור וטוחנין אותו - אין מבשלין את הקמח שלו במים, שמא לא נקלה באור יפה ונמצא מחמיץ כשמבשלין אותו. וכן כשמוללין הקדרות החדשות אין מבשלין בהן אלא מצה אפויה שחזרו וטחנו אותה, אבל קמח קלי אסור, שמא לא קלהו יפה ויבוא לידי חמוץ.

מפורש כאן ש'שרויה' מותרת רק באפוי ולא בקלוי. ומקורו בגמרא (פסחים לט ע"ב): 'לא לימחי איניש קדרא בקמחא דאבישנא, דילמא לא בשיל שפיר, ואתי לידי חימוץ'. אמנם לעיל בהלכה ג, לכאורה כתב הרמב"ם להפך: 'מבשלין את הפת ואת הקמח הקלוי'. על

'שלמי יוסף', מנחות ח"א עמ' תרלח, בשם הרב איתמר גרבוז, שייתכן שמעשי העומר לא יהיו בעזרה במקרה מסוים, כשלא מצאו עומר לקצור ומביאים מן הקצור, עיין שם. באופן אחר יש לבאר את הגמרא והנודע ביהודה: אמנם שנינו במנחות (פ"י מ"ד): 'קצרוהו ונתנוהו בקופות, הביאוהו לעזרה...' וכל תהליך הכנת העומר היה בעזרה, אך אין זה מן הדין, אלא כנראה לפרסום בעלמא (ולא כדברי הקרית ספר, בהל' תמידין ומוספין פ"ז, שחידש דרשה בעניין זה: 'קצרוהו והביאוהו לעזרה כדכתיב 'והבאתם את עומר ראשית קצירכם', דמשמע דמשעת קצירה יביאוהו לעזרה ושם חובטין וזורין ובוררין אותו'). כוונת הגמ' בפסחים לומר שמכיוון שהלתייתה אינה חייבת להיעשות במקדש - צריך טעם אחר להיתרה.

13. קרני ראם, פסחים מ ע"א ד"ה ובנו"ב.

14. פסחים מ ע"א; וממנהג ישראל נאסרה אף בחיטים, כמבואר בשו"ע, או"ח סי' תנג סעי' ה.

15. פסחים ה ע"ב; רמב"ם, הל' חמץ ומצה פ"ד ה"ב.

כך נאמרו שני תירוצים: רבנו מנוח¹⁶ מחלק בין 'הבהוב', שהוא ייבוש מועט ואוסר 'שרויה', לבין "קלוי באש היטב" - שמוותר. אך התירוץ המקובל הוא כדברי ה'מגיד משנה' (הל' ג שם), שאם החטים או השעורים נקלו **בשלמותן** ואחר כך נטחנו - הדבר אסור, ואם נקלו **בקמח** אחרי הטחינה - מותר. ה'בית יוסף' (או"ח סי' תסא) כתב בדעת הרמב"ם כתירוץ ה'מגיד משנה', אך למעשה החמיר לאסור בכל מקרה:

כתב הרמב"ם... שמבשלים את הקמח הקלוי, ואף על גב דבגמרא אסר קמחא דאבישונא... **איכא למימר דקמח קלוי שאני, שהאש שולטת בקמח יותר ממה ששולט בחטים.** ולפי זה צריך לומר שמה שכתב שם הרמב"ם גבי מלילת הקדרות 'קמח קלי אסור שמא לא קלהו יפה ויבוא לידי חימוץ' - קמח העשוי מקליות קאמר, דאילו קמח קלוי מותר הוא. **אבל רבינו ירוחם כתב: נשים שמשימות קמח בתנור להתיבש כדי לעשות תבשיל לתינוקות - אסור, דילמא לא בשיל שפיר, כך דקדקו בתוספות...**

ב'שלחן ערוך' (או"ח סי' תסג סעי' ג) הביא את לשון הרמב"ם בהלכה המחמירה: כרמל שמהבהבין אותו באור וטוחנין אותו, אין מבשלים הקמח שלו במים, שמא לא נקלה באור יפה ונמצא מחמיץ כשמבשלים אותו, וכן כשמוללין הקדרות החדשות אין מבשלים בהם אלא מצה אפוייה שחזר וטחנו אותה.

והשמיט את ההלכה המקילה (הלכה ג ברמב"ם), על פי שיטתו הנ"ל. ה'משנה ברורה'¹⁷ סמך על דעת הרמב"ם¹⁸, המחלק בין גרעינים קלויים לבין קמח קלוי לעניין היתר השחייה והנאה בדיעבד, אך לא לעניין אכילה, אפילו לא בדיעבד. על פי שיטת ה'מגיד משנה', נמצא שההיתר ללתות את גרגירי העומר אפילו אחרי הקלייה הוא חידוש מיוחד שהותר בעומר לצורך מצווה, כאשר בית הדין מפקח על כך שהדבר ייעשה כהלכה; כדברי הגמרא 'ציבור שאני'.

מסתבר לענ"ד ששחזור קורבן העומר ואימון הלכה למעשה לקראת הקרבתו במהרה בימינו, שיש לו מטרות חינוכיות ואף מעשיות, הוא צורך מצווה. על חשיבות העניין הרחבנו במאמר 'קצירת שעורים בליל ט"ז בניסן לצורך תרגול קרבן העומר', אמונת עיתך 104. על כן יש לסמוך על היתר 'ציבור שאני', בצירוף סברת רבנו מנוח הנ"ל, שבקלייה מלאה לא גזרו כלל. זאת, בתנאי שהעוסקים במלאכה יקפידו להתאמן לפני כן בקלייה ובשרייה שלאחריה, לעשותן באופן שמוציא מחשש חימוץ, כראוי לנציגי ציבור העושים מלאכתם נאמנה¹⁹.

16. רבינו מנוח מודפס ברמב"ם, מהדו' פרנקל על הדף.

17. משנה ברורה, סי' תסג ס"ק ח.

18. כפירוש המגיד משנה והבית יוסף.

19. בפועל בתרגול קורבן העומר בפסח תשע"ד, לא היה סיפק בידי המארגנים להתאמן בצורה משביעת רצון על קלייה כהלכתה, ולפיכך הוחלט שלא ללתות.

ד. בלילת הקמה בשמן

שאלה נוספת שהתעוררה בתרגול הקרבת העומר היא בלילת קמה השעורים בשמן (אחרי שהתייבשו ממי הלתינה). השאלה מתעוררת מחמת שיטת הרמ"א²⁰, האוסר מצה עשירה. טעם האיסור הוא מחשש לשיטת רש"י, שמי פירות מחמיצים אפילו בפני עצמם ללא מים, וכן מחשש שמא התערבו מים במי הפירות²¹. הרמ"א הקל בשעת הדחק 'לצרכי חולה או זקן הצריך לזה', ובתנאי שיאפה מיד²². מסתבר לענ"ד שבכל הנוגע לבית המקדש, כאשר העושים במלאכה הנם בני עדות שונות ומעשיהם נעשים עבור כלל ישראל, יש לנהוג כעיקר הדין, ולכל היותר יחמירו יוצאי אשכנז על עצמם שלא לאכול את שיירי העומר. יש להוסיף לכך שגם לדעת רש"י, האוסר, מסתבר ש'זריזים' מותרים, כדברי הראב"ד²³. וכן כתב בדעת רש"י בהגהות 'ברוך טעם' ל'נודע ביהודה'²⁴, וכיו"ב במהרש"א²⁵. ולא דווקא 'זריזים' במקדש, כדברי הגמרא (פסחים לו ע"א) לגבי כוהנים, אלא מצינו שגם תנאים נהגו לעצמם היתר בחולין ללוש במי פירות, כי היו 'זריזים', עיין שם.

סיכום

על פי הראשונים ורוב האחרונים, לתיתת השעורים בהכנת קרבן העומר נעשית אחרי קלייתם. ממילא, חשש החימוץ מעתה הוא חשש בעלמא, ויש לסמוך להקל בו באירוע ציבורי המפוקח ומנוהל על ידי תלמידי חכמים, אם לפני כן יתאמנו כדבעי בצורת הקלייה; כדברי הגמרא 'ציבור שאני'. יש לצרף לכך את הסברה המקילה בכלל בשריית גרעינים שנקלו כראוי אפילו לאדם פרטי. כמו כן, לגבי ערבוב הקמה בשמן, שהחמיר בו הרמ"א לכתחילה, יש להקל בציבור הכולל עדות שונות ולצורך מצווה, לאחר שהאחראים יודאו שמדובר בשמן נקי ללא כל תוספת מים. ולכל היותר יחמירו האשכנזים שבחבורה שלא לאכול ממנו.

-
20. רמ"א, או"ח סי' תסב סעי' ד.
 21. משנ"ב, סי' תסב ס"ק טו.
 22. משנ"ב, שם ס"ק יט.
 23. ראב"ד, הל' חמץ ומצה פ"ה ה"כ.
 24. נודע ביהודה, מהדו"ק או"ח סי' כא.
 25. מהרש"א, פסחים לח ע"ב.